

PROF. WOJCIECH STRZYŻEWSKI

25 lutego w Sali Dębowej Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej odbyła się uroczysta gala wręczenia Lubuskich Wawrzynów 2009 - literackiego i naukowego.

»» Fragment ze wstępu książki „*Herby i tytuły. Pieczęć szlachecka w księstwie głogowskim XVI-XVIII wiek*”, Warszawa 2009, opublikowanej w wydawnictwie DiG specjalizującym się w pracach z zakresu heraldyki, genealogii i sfragistyki.

Pieczęcie szlacheckie, pochodzące z okresu późniejszego niż koniec XV wieku, nie były jak dotąd przedmiotem kompleksowych badań zarówno w Polsce jak i w innych krajach europejskich. Potencjalnych badaczy zniechęcał być może z jednej strony ogrom materiału źródłowego, a z drugiej skomplikowany i różny w poszczególnych krajach system podziału stanu szlacheckiego. Podział ten związany był nie tylko z pokrewieństwem, ale także posiadaniem majątków, tytułów i urzędów. Obraz stanu badań, pieczęci rycerskiej i szlacheckiej wypada zdecydowanie korzystniej

LUBUSKI WAWRZYN NAUKOWY

Kapituła konkursu za najlepszą książkę naukową o tematyce regionalnej roku 2009 uznała *Herby i tytuły. Pieczęć szlachecka w księstwie głogowskim (XVI-XVIII wiek)* prof. Wojciecha Strzyżewskiego. Przewodniczący Jury, prof. Czesław Osękowski wręczył laureatowi srebrne pióro.

Jury w składzie: prof. Czesław Osękowski (przewodniczący Jury), dr hab. Elżbieta Skorupska-Raczyńska, Edward Mincer, Konrad Stanglewicz (członkowie Jury), dr Przemysław Bartkowiak (sekretarz) spośród zakwalifikowanych publikacji nominowało do nagrody cztery pozycje:

Lucyna Giesen za książkę *Architektura secesyjna w Gorzowie* (Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Z. Herberta, Gorzów Wlkp. 2009);

Dariusz A. Rymar i Zbigniew Bodnar za książkę *Radio „Solidarność” w Gorzowie Wielkopolskim w latach 1982-1989* (Instytut Pamięci Narodowej, Szczecin 2009);

Wojciech Strzyżewski za książkę *Herby i tytuły. Pieczęć szlachecka w księstwie głogowskim (XVI-XVIII wiek)*, „DiG”, Warszawa 2009;

Ryszard Zaradny za książkę *Władza i społeczność Zielonej Góry w latach 1945-1975* (Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2009).

esa

w odniesieniu do tych pierwszych. Średniowieczne pieczęcie rycerstwa, w tym również śląskiego, badane były jeszcze w XIX wieku. W XX stuleciu pieczęcie średniowieczne stanowiły zasadniczy przedmiot badań sfragistycznych w Europie.

W Polsce w wydanym w 1960 roku podręczniku sfragistyki (nauka pomocnicza historii zajmująca się pieczęciami) opisane zostały pieczęcie rycerskie i jedynie wzmiankowane późniejsze niż XV-wieczne. W kolejnych publikacjach dotyczących badań sfragistycznych wielokrotnie postulowano potrzebę podjęcia badań nad pieczęciami rycerskimi i szlacheckimi. Dokonane w latach 2003-2006 w środowisku krajowych badaczy kolejne podsumowanie dotychczasowego stanu badań sfragistycznych w Polsce jednoznacznie obnażyło istniejące niedostatki w zakresie czasów nowożytnych. W zgłaszanych przez wielu historyków uwagach na temat badań nad nowożytnymi pieczęciami szczególne znaczenie, na gruncie polskim, przypisywano pieczęciom urzędniczym.

Sygnet z herbem w czasach nowożytnych był dla szlach-

cica równie ważny jak tarcza z jego znakiem na średnio-wiecznym polu walki i turniejach. Herb szlachecki na sygnecie, noszonym, na co dzień, służył do uwierzytelniania dokumentów, zamykania korespondencji czy ucałowania przez poddanych. Niewielki klejnot z herbem dziedziczony był przez kolejnych członków rodziny, a pozostali z nich, na wzór ojcowskiego sygnetu sprawiali sobie nowe własne. Stale zwiększała się liczba osób wystawiających dokumenty opatrzone pieczęciami. Pieczęć szlachecka w tym okresie stała się stałym atrybutem przynależności społecznej obok innych zewnętrznych oznak jak ubiór, uzbrojenie.

Księstwo głogowskie dla badań sfragistycznych stanowiło

OBRAZ Z PIECZĘCIĄ GEORGA VON SCHÖNHAICH WŁASCIELA MAJATKU SIEDLIKO BYTOM Z XVII WIEKU

bardzo interesujący obszar, odpowiedni, do konstruowania modelu badawczego, który można zastosować w odniesieniu do innych, również większych, terytoriów. W swojej nowożytnej historii ziemie księstwa, stanowiły część Korony Czeskiej i w XVI i XVII wieku znajdowały się kolejno w rękach Jagiellonów i Habsburgów, a od 1740 r. po przyłączeniu do Królestwa Pruskiego, władali nimi Hohenzollernowie. Czasy panowania habsburskiego w księstwie głogowskim przypadają na okres, kiedy upowszechnił się w praktyce kancelaryjnej sygnet jako typ prywatnej pieczęci z herbem oraz inicjałami zamiast legendy. Szlachta zamieszkująca ziemie księstwa, stanowiła około 1 procent ogółu mieszkańców, a zatem w swojej liczbie była zbliżona do krajów zachodnioeuropejskich. W liczbach bezwzględnych szlachta liczyła od 1300 w XVI do poniżej 1000 osób w XVIII wieku. W sumie było to około 50 rodzin szlacheckich.

W tradycji heraldycznej również obowiązywał tutaj system zachodnioeuropejski, herb był własnością rodziny. Widoczne były natomiast powiązania heraldyczne poszczególnych rodzin posiadających podobne herby, podtrzymujące tradycję o pochodzeniu od wspólnego przodka, jednak zachowujące odrębność nazwiska. Wejście księstwa w obszar Rzeszy spowodowało, że stosowane były na jego obszarze tytuły analogiczne do tych w innych krajach cesarstwa

Dzięki stosunkowo niedużej grupie szlachty możliwe było dokładne prześledzenie zmian dokonywanych na pieczę-

ciach wraz z kolejnymi zdobywanymi tytułami i godnościami. Kariery rodzin szlacheckich jak i ich poszczególnych członków odzwierciedlone były zawsze na pieczęciach. Stawały się one przez to nośnikami znaczeń innych niż jedynie formalno-prawne. W badaniach sfragistycznych nad szlachtą księstwa, możliwe było również ustalenie powiązań rodzinnych posiadaczy pieczęci, głównie ze względu na relatywnie niedużą liczbę rodzin.

Na podstawie materiału sfragistycznego odnoszącego się do szlachty księstwa głogowskiego zaproponowany został pewien model badawczy dla szlacheckich pieczęci nowożytnych. Uwzględniając specyfikę posiadania i użycia pie-

częci proponowano specyficzny podział pieczęci szlacheckich również według ich posiadaczy. Pieczęcie należące do szlachty podzielone zostały na dwie podstawowe grupy. Pierwsza to szlacheckie pieczęcie osobiste zawierające wizerunek

herbu i napis bądź inicjały. Ze względu na posiadane cechy zewnętrzne (napis i herb) mogły należeć tylko do jednej osoby. Druga grupa, to szlacheckie pieczęcie rodzinne zawierające jedynie wizerunki herbów szlacheckich, których w jednym czasie mogło funkcjonować kilkanaście wśród członków rodziny. Dodatkowo pieczęcie te mogły być przejmowane przez następne pokolenia rodzin szlacheckich. Pieczęcie takie jedynie w momencie odcisnięcia i umieszczenia obok podpisu pieczętującego nabierały cech indywidualnych.

Spojrzenie na pieczęcie w kontekście ich kształtów wielkości, materiału pieczętnego ukazało, jakie było znacznie pieczęci w praktyce kancelaryjnej. Pieczęć nowożytna nie musiała być dużych rozmiarów, zawarty w wizerunku napieczonym herb był znakiem bardzo dobrze rozpoznawalnym jako należący do szlachcica, co wiązało się z określonymi zachowaniami i czynnościami prawnymi. Średnio-wieczne, duże pieczęcie zastępowały faktycznie słowo pisane, im były większe, tym potężniejszą władzę miał ich posiadacz. W czasach nowożytnych to herby stały się znakami reprezentującymi symbolicznie pozycję posiadacza, dlatego im bardziej były rozbudowane, udostojnione tym większe było znaczenie pieczętującego się nim szlachcica. Co oczywiście nie wykluczało, że wraz z wyższym tytułem zwiększano wymiary pieczęci.

Wojciech Strzyżewski